

УДК 347.440

В. І. Форманюк, І. Рибак

ДОГОВІР ЯК ПІДСТАВА НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Звертання вчених-цивілістів до теорії цивільного права, відродження приватного права в Українській державі [1], поряд з визнанням в Україні прав і свобод людини відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, дозволяють по-новому оцінити зміст і місце правовідносин з надання медичних послуг у системі правового регулювання. Приводом для такого переосмислення послужило нормативне закріплення в Цивільному кодексі України послуги як об'єкта цивільних прав і інституту оплатного надання послуг, до числа яких віднесені і медичні послуги.

Вивчення питання про виникнення і становлення правових інститутів прийнято вести з дослідження найважливішої системи правового регулювання давніх часів — римського права.

У римському праві договір надання послуг регулювався за допомогою декількох правових конструкцій.

Першим способом регулювання відносин з надання послуг був *mandatum* (доручення) [2]. Як випливає з положень римського права, *mandatum* являє собою договір, згідно з яким одна особа (довіритель) доручає, а інша особа (повірений, мандатарій) приймає на себе виконання безоплатно яких-небудь дій.

Предметом даного договору виступало, зокрема, надання послуг особами вільних професій, у тому числі лікарями.

При цьому І.Б. Новицький відзначає, що, незважаючи на безоплатність договору, «визнавалося припустимим, коли мандатарій одержує за зроблену послугу якийсь подарунок, подяку, виражену матеріально» [3, 381].

Значну увагу більшість літературних джерел приділяють інституті *locatio-conductio operarum* (найм послуг) [4]. Відповідно до умов договору одна сторона, що найнялася, приймала на себе зобов'язання виконувати на користь іншої сторони — наймача визначені послуги, а наймач приймав на себе зобов'язання платити за ці послуги обумовлену винагороду. Конструкція договору передбачала особисте виконання послуг особою, що найнялася, в перебіг визначеного терміну або без зазначення такого; винагорода виплачувалася по закінченні виконання послуг.

Разом з тим, як вказує І. Б. Новицький, зміст даного виду договору полягав у виконанні окремих послуг за вказівкою наймача, що «неминуче приводило до відомої залежності особи, що найнялася, від наймача»; «така залежність уявлялася принизливою», «найнявшийся фактично ставив себе в становище раба» [3, 474].

Такий підхід звів використання *locatio-conductio operarum* практично до нуля; предметом договору були в основному повсякденні домашні роботи, що не вимагали спеціальних знань, навичок і вміння.

Третім різновидом надання послуг у давньоримському суспільстві був інститут *iurata operarum promissio* (клятвена обіцянка зробити послугу) [5]. Вільно-

відпущеник (найнявшийся) давав патронові обіцянку робити різні послуги, що мало на увазі виконання обов'язку виявляти відданість своєму патронові. Дана угода була усною і регулювала аж ніяк не рівноправні відносини сторін, що виражалося в тому числі у відсутності обов'язку патрона на виплату винагороди за зроблені послуги і породжувало зловживання з його боку стосовно вибору виду й обсягу послуг, що надаються.

Як видно з суті викладених способів регулювання відносин з надання послуг, здійснення медичної допомоги на підставі розглянутих конструкцій вільними римлянами було неможливе.

Таким чином, надання медичних послуг у римському суспільстві допускалося в рамках договору доручення при відсутності яких-небудь правових гарантій одержання винагороди за надані послуги.

У цивільному законодавстві України формування інституту оплатного надання послуг знаходиться на початковому етапі і вимагає уважного вивчення і розробки змін і доповнень в існуючу систему норм.

Законодавство України про охорону здоров'я базується на Конституції України і складається з Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та інших прийнятих відповідно до них актів законодавства, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони здоров'я.

Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій галузі з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості [6].

У правовій доктрині під охороною здоров'я розуміються заходи політичного, економічного, соціального, культурного, наукового, медичного, санітарно-гігієнічного і протиепідемічного характеру, спрямовані на збереження і зміцнення фізичного і психічного здоров'я кожної людини, підтримку її довголітнього активного життя, надання їй медичної допомоги у випадку втрати здоров'я [7].

Вперше медичні послуги урегульовані законодавством саме як самостійний вид послуг, відмінний від зобов'язань у рамках трудового договору і договору підряду.

Договір у сфері медичної діяльності належить до роду договорів з надання послуг [8]. Загальноприйнято іменувати сторони договору: «виконавець» — особа, що надає послугу, і «замовник» — особа, що наміряється придбати і придбала зазначену послугу. Законодавство вводить ряд імперативних норм, що стосуються виконавців медичної діяльності. У цьому проявляється виявлена особливість медичних правовідносин — необхідність високого професіоналізму виконавців [9]. Відзначено, що чим вище об'єктивні вимоги до професіоналізму виконавця, тим частіше законодавець використовує більш жорстку й імперативну модель регулювання. Професіоналізм виконавця може виступати як конституруюча ознака договору.

Договір надання медичних послуг є: консенсуальним, двостороннім і оплатним.

Дана характеристика, типова для багатьох підручників з цивільного права [10], при розгляді правовідносин по наданню послуг вірна за основними ознаками, але не є остаточною для договору надання медичних послуг.

Велике значення для характеристики договору як договору надання медичних послуг має мета його укладення.

Мета договору надання медичних послуг обумовлена особливою характеристикою правовідносин по їхньому наданню, високою соціальною необхідністю. Подібна позиція підтримується німецьким законодавцем, що стверджує: «Лікар служить здоров'ю окремої людини і населення» (§1 Berufsordnung) [11].

Договір надання медичних послуг укладається в сфері медичного обслуговування, є різновидом обслуговування й з огляду на п. 1 ст. 633 ГК України віднесений до числа публічних.

Однак договори по наданню медичних послуг, що існують на практиці, не завжди задовольняють зазначеним ознакам публічного договору. Перша суперечність виявляється при визначенні суб'єктів договору надання медичних послуг.

До нинішнього часу в чинному українському законодавстві залишається відкритим питання про регулювання випадків надання медичних послуг державними медичними установами.

Однією з істотних ознак публічного договору визнається особливий суб'єктний склад, де як набувач послуги виступає особа-споживач, а виконавець — комерційна організація. Дана ознака є конституруючою ознакою договору.

Форма угоди для договору надання медичних послуг починає здобувати значення істотної ознаки дійсності, а не просто є доказом досягнення згоди. Законодавство вводить ряд імперативних норм, що стосуються, тих, хто здійснює медичну діяльність (про державну реєстрацію, сертифікацію і ліцензування).

Стосовно розгляду питання про форму угоди визначальною є ознака реєстрації виконавців у встановленому законом порядку: медичною діяльністю вправі займатися юридичні та фізичні особи, що мають статус індивідуального підприємця. У відповідності зі ст. ст. 50, 208 ГК України зазначені особи зобов'язані укладати угоди в простій письмовій формі.

Укладання договору в письмовій формі припускає складання єдиного документа або обмін документами (ст. 639 ГК України). Разом з тим акцепт письмової оферти допускається шляхом здійснення конклюдентних дій, якщо інше не передбачено законом, іншими правовими актами або не зазначено в оферті (ст. 642 ГК України).

Предмет як істотна умова будь-якого договору визначає характер договору і вид блага, що здобуває кожна зі сторін у договорі.

Предмет договору надання медичних послуг складає послуга — дії або діяльність у сфері охорони здоров'я, що надаються особі.

Особливістю предмета договору надання медичних послуг є його незвідність до конкретного обмеженого кола дій. Вибір способів і методів лікування в

одному випадку може кардинальним образом відрізнитися від вибору в іншому випадку, оскільки такий вибір залежить від стану здоров'я пацієнта, його анатомічних і фізіологічних особливостей.

Договір надання медичних послуг являє собою оплатний договір, відповідно до умов якого лікар вправі одержати винагороду за надану ним послугу. Договір надання послуг є оплатним з тієї причини, що кожна сторона за свою дію на користь іншої одержує право вимагати відповідної дії від іншої. При цьому, як відзначав Г. Ф. Шершеневич, не істотно, щоб обидві дії з економічної сторони були еквівалентні, але необхідно, щоб обидві вони являли економічну цінність [12].

Надання медичних послуг завжди пов'язано для лікаря з ризиком покладання на нього відповідальності у випадку, якщо лікування не привело до бажаного для пацієнта результату.

Підставою для покладання договірної відповідальності є невиконання або неналежне виконання стороною договору зобов'язання з надання медичних послуг (ненадання необхідного переліку послуг, неякісне надання послуги, незастосування відомих медичній науці підходів, відсутність необхідної медичної техніки).

Для деліктної відповідальності необхідне встановлення протиправності заподіяння шкоди, зокрема, надання послуг неспеціалістом, особою, не допущеною до надання необхідного виду послуг, здійснення заборонених медичних дій (застосування несертифікованого препарату, проведення евтаназії).

Важливо встановити причинний зв'язок між заподіянням шкоди і протиправною дією.

Таким чином, при розгляді спорів, пов'язаних з наданням медичних послуг, необхідно встановити факт наявності зобов'язань між сторонами, його умови, факт невиконання або неналежного виконання зобов'язання і на основі виявлених обставин приймати рішення про покладання договірної відповідальності. У випадку відсутності зобов'язання або факту його невиконання/неналежного виконання припустимо вирішувати питання про наявність протиправної дії, причинного зв'язку між протиправною дією і заподіянням шкоди, про наявність провини спричинителя шкоди і покладанні деліктної відповідальності.

Роблячи підсумок, на підставі аналізу суб'єктного складу і змісту договору надання медичних послуг, можна виділити основні особливості і види прояву специфічних рис правовідносин з надання медичних послуг у визначенні правового статусу сторін договору, важливих умов договору про предмет (особливості об'єкта), якості надання медичних послуг (публічність і соціальна значимість) і основних проблем покладання договірної і недоговірної відповідальності.

Література

1. Харитонов Є. О. Історія приватного права Європи: Західна традиція. — О.: АО Бахва, 2001. — С. 3–8.
2. Пухай Іво, Полспақ-Акимовская Мирьяпа. Римское право / Под ред. В. А. Томсилова. — М.: Зерцало, 1999. — С. 52, 112, 245.
3. Римское частное право / Под ред. И. Б. Новицкого и И. С. Перетерского. — М.: Юристъ, 2001. — С. 381, 474.

4. Дождев Д. В. Римское частное право. — М.: Порма, 1996. — С. 524–528.
5. Санфилиппо Чезаре. Курс римского частного права / Под ред. Д. В. Дождева. — М.: БЕК, 2002. — С. 121, 248.
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4. — Ст. 19.
7. Тихомиров А. В. Медицинское право: Практ. пособие. — М.: Статут, 1998. — С. 32.
8. Шешенин Е. Д. Общие проблемы обязательств по оказанию услуг // Антология уральской цивилистики. 1925–1989. — М., 2001. — С. 356.
9. Тихомиров А. В. Медицинская услуга: правовые аспекты. — М.: Информ.-издат. дом «Филипъ», 1997. — С. 73.
10. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. — М.: Статут, 2002. — С. 209.
11. Жалинский А., Рёрихт А. Введение в немецкое право. — М.: Спарк, 2001. — С. 344.
12. Шершелевич Г. Ф. Курс гражданского права. — Тула: Автограф, 2001. — С. 403.

УДК 347.77

О. О. Кулініч

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Сучасне українське суспільство характеризується інтенсивним розвитком інформаційних відносин. Об'єктивні процеси глобалізації інформаційного простору та євроінтеграційний напрям державної політики привели до необхідності узгодження норм національних законодавств на базі загальноєвропейських принципів та правових норм регулювання інформаційної діяльності. У зв'язку з чим актуальною є проблема аналізу чинного законодавства та визначення перспектив його розвитку з метою адаптації до європейських вимог і стандартів.

Дослідження фахівців різних галузей права [1] не виключило з кола проблемних питань про порядок встановлення режиму доступу до інформації про особисте життя людини та її охорону цивільно-правовими засобами, що в свою чергу пов'язано з незадовільним його законодавчим забезпеченням. Тому метою даної статті є визначення поняття режиму інформації та його видів.

У науковій літературі існує думка, що інформація про особу тісно пов'язана з інформацією про особисте життя громадянина, що у свою чергу є складовою частиною особистої таємниці громадянина [2]. Інформація про особу у відповідності до конституційних інформаційно-правових норм може бути особистою таємницею й належати до конфіденційної інформації, яка потребує захисту від несанкціонованого доступу [3]. Таким чином, вказана інформація не може виступати предметом договору про передачу інформації, однак вона через свою вагомість визнається об'єктом цивільного права.

Цивільне законодавство України закріплює право кожної особи на збереження у таємниці деяких відомостей щодо сфери її особистого життя: це право на таємницю особистого життя (ст. 301 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), ст. 7 Сімейного кодексу України (далі — СК України)), право на